

„Vonyó, veled az a baj, hogy kívülről nézed a dolgokat!” Beszélgetés Vonyó Józseffel¹

Egy nyilvános beszélgetés szerkesztett változatát olvashatja a Tisztelt Olvasó. A közlés alapja a pécsi Művészetek és Irodalom Házában 2016. január 26-án, az *Őn már városunk része – Portrébeszélgetés-sorozat* című program keretében lezajlott rendezvény hangfelvétele. *Vonyó József* történész, ny. címzetes egyetemi tanár beszélgetőpartnere két korábbi tanítványa volt. *Bernáth Miklós*, a pécsi Virágmandula Kft. ügyvezető igazgatója, *Eröss Zsolt*, a Kft. keretében működő *Kronosz Kiadó* vezetője, felelős szerkesztője.

Bernáth Miklós: Kedves Jóska! Elsőként – azt gondolom – segítsük a közönségünket abban, hogy bemutatjuk, mikortól datálódik a mi ismeretségünk? Hadd mutassak meg először Neked egy ágrajzot, amely a két világháború közötti pártok politikai palettán való elhelyezkedését, illetve átalakulásukat, megszűnésüket mutatja. Ez a „térkép” egy szemináriumot ért, ha jól emlékszem, 1991-ben.

Vonyó József: Valóban adtam ilyen feladatokat, mert meggyőződésem volt, hogy a konkrét történeti eseményeket csak a korabeli gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális viszonyok egészének rendszerében lehet helyesen értelmezni és értékelni, ezért nagy hangsúlyt helyeztem a struktúrák megismerésére, értelmezésére, megértésére. A felmutatott „térkép” ennek egyik jele és bizonyítéka.

Bernáth Miklós: Később, pályakezdő tanárként a Leőwey Klára Gimnáziumban kisebbik fiadnak voltam az osztályfőnöke és történelemtanára, még később, amikor már pályaelhagyóként elindítottam a vállalkozásomat, akkor egyik legjobb ügyfelemmé váltál, mindenféle érdekes megbízást adva. Nagyobbik fiaddal pedig ugyannak, a nemsokára 100 éves sportegyesületnek, a Pécsi Vasutas Sportkörnek vagyunk a tagjai; igaz, ő a Tájfutó Szakosztályé, én pedig a Férfi Kosárlabda Utánpótlás Szakosztályé.

Vonyó József: Ezek a momentumok valóban kapcsolatunk szinte megszakítás nélküli folytatását biztosították, amelyek közül cégeddel, a Virágmandula Kft-vel történő, változatos tartalmú együttműködés volt a legrendszeresebb. Ez pedig a nyomtatástól az ajándékkészítetesen át a könyvszerkesztésben történő segítségnyújtásig terjedt, egyben megalapozta azt az együttműködést is, amely Eröss Zsolt vállalkozásával létrejött fúziótokat követően teljesedett ki. Erről később talán lesz még mód részletesebben szólni.

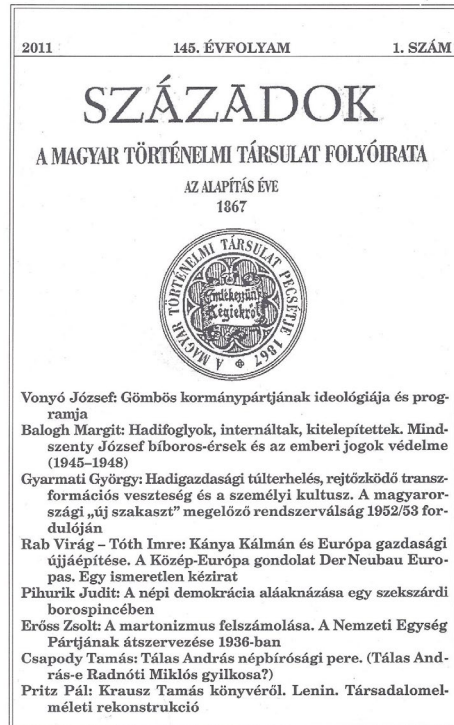
Eröss Zsolt: Jóskaival – túllépve a tanár-diák kapcsolat általam egyébként fontosnak vélt formalitásain – több mint tíz éve vagyunk pertuban, ennek ellenére nem találtunk olyan képet, amelyen közösen szereplnénk. De jellemző, hogy Jóska az archívumából mégiscsak előbányászott egy fotót, talán a 2005-ös balatonfenyvesi történésztáborból, ahol gyanúsán vidáman üldögélek a tábortűz mellett egy kerti széken... ebből is jól látszik, hogy Jóska még erre a kérdésre is sokkal többet készült, mint én magam, úgyhogy most visszaforgatnám ezt a kérdést: hogyan is ismerkedtünk meg?

¹ A Szerkesztőség ezúton is köszönti a 2016. szeptember 1-én Pécs megyei jogú város „Pro Civitate” díjjal kitüntetett történészt, lapunk szakmai tanácsadó testületének tagját.

Vonyó József: Zsolt az egyik szemináriummi csoportomba járt, történetesen olyan szemeszterben, amikor nekem egy hónapra el kellett utaznom Lipcsébe. A kieső idő hasznosítását úgy oldottuk meg, hogy feladatot adtam a hallgatóknak, amelyet távollétem idején kellett megoldaniuk. Esszét kellett írniuk, melyben a két világháború közötti magyar politikai élet egy-egy problémájának lényegét, okait és megítélését kellett elemezniük. Én két héttel a félév vége előtt jöttem vissza, s az esszéket az utolsó két szemináriumon közösen vitatta meg és minősítette a csoport. Ezt a feladatot Zsolt oldotta meg messze a legjobban. Akkor figyeltem fel rá. Később nálam írta szakdolgozatát, egy 5,5 szerzői íves, kismonográfiányi munkát a Gömbös által létesített kormánypárt, a Nemzeti Egység Pártja főtitkáráról, Marton Béláról. Ennek rövidített változatát 3,5 szerzői ív terjedelemben közölte a legrangosabb magyar történeti szakfolyóirat, a *Századok*, márpedig diákok részéről nem nagyon gyakori, hogy ilyen megtörténik közvetlenül a végzés után. Ráadásul együtt jelenhetett meg tanár és tanítvány írása, mert ugyanannak a pártnak egy másik vonatkozásáról készült tanulmányom is ebben a számban jelent meg. (1. kép) Ez a kapcsolat aztán tovább folytatódott, és máig tart. A későbbiek során ki fog derülni, hogy milyen területeken dolgozunk együtt.

Eröss Zsolt: Én is emlékszem erre a szemináriumra. Magyar–történelem szakos voltam, és egyszer összeszámoltam, az öt év alatt kb. 120 tanárnál tanultam szemináriumokon, előadásokon, de egy kezemen meg tudnám számolni azokat, akikről olyan útravalót kaptam, amit jelen pillanatban a kiadói munka során is használok-hasznosítok, amennyire tőlem telik. Jóska természetesen köztük volt. Ez pedig a módszertani alapossághoz, pontosabban a módszertan fontosságához és e fontosság felismertetéséhez kapcsolódik. Ahhoz, hogy nem elég egy témáról mindent elolvasni, felkutatni, köpni-vágni kívülről, belülről, hanem ezt át is kell tudni adni, vagy „*el is kell tudni adni*”. (Egy könyvkiadónál már a gyakorlat sem lényegtelen.) Nem elég, ha a kutatás során az ember fejében összeáll egy kép, összeállnak az összefüggések, az ok-okozati viszonyok hálózata, ezt megszerezni és hitelesen közvetíteni is tudni kell, és talán ez volt annak a szemináriumnak a legfontosabb tanulsága. Talán ezért is nem lett belőlem igazi történész, hanem csak amolyan történészkedő kiadó.

Azt gondolom, hogy mindenfajta tevékenységnek és legfőképpen a kutatói tevékenységnek kell, hogy módszertani megalapozottsága legyen, egy olyan vezérlő fonala, mely nemcsak a haladási utakat, metódusokat irányítja, hanem egyben a minőség garanciáját is jelentheti, ha azt jól választják meg és következetesen alkalmazzák. Ez egy ember életére,

1. kép

mindennapjaira, pályájára vonatkozóan is érvényes megállapítás lehet.

A Te eddigi pályádat is nagyon sokirányú és sokrétű tevékenység jellemzi. Oktattál alapképzésben az egyetemen, levelező képzésben, doktori képzésben, 200 felé közelít a szakdolgozói száma, önálló könyvek, tanulmányok szerzője vagy, könyvek, könyvsorozatok, folyóiratok szerkesztője, konferenciák szervezője, tudományos műhelyek irányítója, intézmények tisztségviselője. A dolog érdekessége talán igazából az, hogy a magam részéről legalábbis egyik tevékenységedről sem tudom azt mondani, hogy ez amolyan mellékes dolog, nincs is mögötte igazából érdemi munka, vagy éppen tartalom nélküli funkcióról lenne szó. A felsoroltak mindegyike önmagában egy nyolc órás státuszt is kitenne, nálad viszont nyoma sincs slendriánságnak, vagy annak – én legalábbis soha nem tapasztaltam –, hogy bizonyos munkákat, amiket az önéletrajzodban feltüntetsz, azt másokkal végeztetted volna el, pedig azért lehetne példákat hozni ezekre a dolgokra. Nyilván ennek a munkamorálnak, pozitív értelemben vett teljesítménykényszernek van valami mélyről jövő gyökere. Örökölted ezt felmenőidtől, így szocializálódttál különböző közegekben, vagy mind a kettő? Honnan van ez a hajtóerő, ami mozgat?

Vonyó József: Hát, ez bonyolult kérdés, és azt hiszem, megválaszolásához érdemes visszanyúlnunk bizonyos családi gyökerekhez. Sellyén, az Ormánság fővárosában, annak is a déli, legszélső fél utcájának egyik legkisebb, szoba–konyha–kamrás házában születtem. Siklóson éltem le életem jelentős részét – hároméves koromtól 19 éves koromig. Alacsony kis házunk az Arany János utcában állt, melyet ma Kanizsai Dorottya utcának neveznek, azelőtt Kígyó utca volt – kacsaringós vonalvezetése miatt. A „kocsiút” – akkoriban így neveztük faluhelyen az úttestet – burkolata földes volt, (2. kép) száraz időben lábfejközépig érő porban szaladgáltunk, amikor esett az eső, akkor bokáig ért a sár. A ház pici udvarában tölthettük a szabadidőnket. (3. kép) A végében disznóól volt, benne évenként hizlalt és télen levágott disznókkal, meg tyúkok kapirgáltak benne, akik tojtak és levágtuk, megettük őket stb. Nem bírom ki, hogy el ne meséljek két apró, jellemző történetet arról, milyennek láttuk gyermekként az ötvenes éveket. Nem mondtam, de azzal kellett volna

2. kép

3. kép

kezdenem, hogy egyidős vagyok a háború utáni Magyarországgal. Tudniillik, 1945. április 13-án születtem, azon a napon, amelyen az utolsó német katona kitette a lábát Magyarországról. Így az '50-es évek első fele volt a kisgyerekkorom. Az egyik emlék disznóvágáshoz kapcsolódik. Eleinte mangalicákat tartottak szüleim, és később jöttek a rövid szőrű, angol hússertések. Egy alkalommal anyámék kivételesen *fekete szőrűt* vettek. Amikor levágására került sor, kétségbeesve mentem anyámhoz, hogy nem lesz-e ebből baj? „*Miért lenne baj?*”

– kérdezte ő. „Hát, tilos a feketevágás.” – volt a válaszom. A másik abból az időből való, amikor a Rákosi-kor, az 1950-es évek első, nagyon szigorú éveit után, a Nagy Imre-kormány időszakában jött egy kis változás, egy kis enyhülés. Ez a közellátáson is meglátzott. 1954 karácsonyán, amikor húgom, aki 7,5 évvel volt fiatalabb nálam, alig múlt 2 éves. Apámék ezen a karácsonyon először tudtak banánt és narancsot venni. Mind a hármunk számára ott volt egy-egy banán és egy-egy narancs a fenyőfa alatt, de a banán tiszta zöld volt. „Csöngetett a Jézuska”, bementünk, és húgocskám felkiáltott: „Jé, bubojkát is hozott a Jézuska!”

Fontosak a család korábbi generációi is. Apai nagyszüleim – az ő házukban születtem – hihetetlen szegénységben éltek. Nagypám a sellyei Draskovits grófoknak volt erdei munkása. Anyai nagypám viszont egy 25 holdas, kuláknak minősített parasztember volt Gordisán, akitől ‘49-ben el is vették a földjét. Ő a térségbe nem volt hajlandó bemeni, ezért aztán 1953-ig Komlót építette, persze kényszerből. Csak a gordisai ház és kert, meg a siklósi hegyen lévő szőlője maradt meg. Ebből is látszik, hogy itt nem nagyon voltak előzmények, ami a szellemi munkát illeti. Apai nagypámról én magam is felnőtt koromban tudtam meg, hogy ő egy betűt nem tudott elolvasni és leírni soha életében, tehát abszolút analfabéta volt. Másik nagypám és nagyanyám sokat olvasott, de csak télen, mert nyáron erre nem volt idő. Szüleim a vendéglátásban dolgoztak, apám pincér volt, anyám pedig csa-pos, illetve konyhán dolgozott. Apámnak hat elemije, anyámnak négy elemije volt. Én voltam az első, aki ennél magasabb végzettségre tett szert a családban. Apámnak azonban volt egy különleges, ösztönös művészi érzéke, amit nem élhetett meg, mert nem tanulhatott. Fialt korában, tüdőbetegsége idején, faragott egy kb. fél méter magas, szép, arányos kápolnát. Úgy képzelje el mindenki, hogy készített egy nagy, egységes gipszhasábot, és ebből a gipszhasábból faragta ki totálisan egyedül, minden segítség nélkül. A kápolna belső terét is kialakította, amelyben még az oltárt is kifaragta. (4. kép) Ösztönös tehetség volt. Különleges, művészi szép, dőlt írása volt, gyönyörű, folyó betűkkel, hosszú, lapos „a”, „á”, „o” és „ö” betűkkel, a többi betű bolha nagyságú volt. A szöveg kezdőbetűje pedig gyakran színes, részben satírozással készített, díszes, iniciálészerű nagybetű. Gyönyörű volt – és olvashatatlan. Mókás következménye is volt ennek. Dombóváron dolgozott két évig. Mikor elkerült onnan Pécsre, levelet írt egy pincér barátjának, amit ő nem tudott elolvasni. Volt egy törzsvendégük, egy patikus, akiről azt hitték, mindent el tud olvasni. Elvitte hát a pincér a levelet őhozzá, aki nemrég ment vissza az étteremből, itallal kellően föltöltött állapotban. A patikus ránézett a papírra, és adott a pincérnek egy gyógyszert. Szellemi munkával kapcsolatos indítást tehát nemigen kaptam otthon. Annál inkább arra, hogy a munkát komolyan kell venni, megbecsülni, precízen végezni, és keményen kell dolgozni.

4. kép

Általános iskolában a tanulás mellett sok mindent csináltunk. Az alsó tagozatban például néptáncoltunk. Elsőáldozó is voltam és ministráns, egészen hetedikes koromig. (5. és 6. kép) Ennek majd esetleg jelentősége lehet a továbbiakban. A gimnáziumot is Siklóson végeztem. Itt két dolgot érdemes megemlíteni. Az 1955-ben alapított siklósi Táncsics Mihály Gimnázium az '50-es évek végén, a '60-as évek elején egy elzárt kis gimnázium volt, nem voltak kapcsolatai, de azért a diákok ezen túl tudnak lépni. Erre

5. kép

6. kép

volt példa, hogy öt legjobb barátommal – már nem emlékszem, melyikük ötlete alapján – megalapítottuk a Külföldre Levelezők Klubját, a KKK-t. Ez azt jelenti, hogy magyarul, oroszul, németül és olaszul (ezeket a nyelveket ismertük) leveleztünk az összes szocialista országba, ezen kívül Olaszországba és még Burmába is próbálkoztunk – sikertelenül. Rengeteg képeslapot és jelvényt gyűjtöttünk. Ezekből kiállítást is rendeztünk. A kultúrház ifjúsági klubjának két nagy falát beborították a tablóink a világ különböző tájairól származó jelvényekkel és képeslapokkal. A levelezés olyan intenzív volt, hogy egyik tagunknak, Cserni Pityunak egy alkalommal a következő címmel küldtek levelet az NDK-ból: „Cserni István, Magyarország, Szabadság út 13.” –, és megkapta.

Bernáth Miklós: Lehet tudni valamit ennek a gyűjteménynek a sorsáról?

Vonyó József: Mindenki maga őrizte a sajátját. Az én képeslapgyűjteményemet, amikor főiskolai hallgatóként már nem volt rá időm, meg kedvem is egyre kevesebb, apám gondozta és gyarapította. Ő akkoriban Pécsen, a Várady Antal utcai Vasutas vendéglőben dolgozott, ahol minden vasárnap csereakciókat szerveztek különböző gyűjtők számára. Itt ő remek anyagot gyűjtött össze. Tőle Tamás fiam örökölte meg a lapokat. Ma ennek a gyűjteménynek Tamás által kibővített, rendszerezett, részben katalogizált változata egy ötfiókos, méretes komódban van. Tomi egyszer megszámlolta, több mint tízezer képeslapról van szó. A korszak iskolai oktatásának egyik jellegzetes eleme volt a politechnikai

oktatás. A Siklós-Villányi Állami Gazdaság Szőlészetében – a Göntér-dombon – tanultam meg a szőlőtermesztés csínját-bínját, amit aztán a nagyapám szőlőjében is gyakoroltam. (7. kép)

Az iskolai évek kapcsán fontos dolog az – légy szíves Miklós, állj föl² –, hogy ezzel az alkattal számomra természetesen a sport volt a legfontosabb gyerekkoromban. Azon a bizonyos poros utcán futóversenyeket rendeztünk, amelyeken mindig egy évvel fiatalabb öcsém nyert. Ő egyébként kiváló tehetségű atléta lett volna, hogyha 18

7. kép

éves korában nem törik el a lábát a katonaságnál. Megyei ifjúsági csúcsokat tartott annak idején gátfutásban, meg síkfutásban. Akkor, amikor a Németh Miklós, a későbbi világcúcstartó, olimpiai bajnok gerelyhajító budapesti iskolája nyerte meg az országos négytusa bajnokságot, akkor a Siklói Állami Általános Iskola csapata, benne az öcsémmel, a harmadik lett az országban. Ennek olyan előzményei is voltak, hogy a sportpályán mi tízpróbaversenyeket rendeztünk. Megnéztük, hogy a tízpróba milyen számokból áll, készítettünk eszközöket, gerelyt például botból tudtunk csinálni. Ezzel kapcsolatban is volt egy érdekes történet. Természetesen nem volt diszkoszunk. Mi mással lehetett volna diszkoszt vetni, mint egy nagy sparhelt-karikával. Na, anyánktól kaptunk is a fenekünkre, amikor kiderült, hogy eltörtük a karikát, a „karikadiszkoszt”. Sokat futballoztunk,

8. kép

9. kép

fejlembajnokságokat rendeztünk, megtanultunk úszni teljesen magunktól az öcsémmel, és fontos volt a torna. Gimnáziumi csapatunkkal többször indultunk a megyei középiskolai versenyen. (8. és 9. kép) Rajongtam a sportért, és sportújságíró szerettem volna

² A beszélgetés e pontján a 195 centiméteres, kisportolt kérdező mellett áll a 164 centis interjúalany.

10. kép

1967-ben. Életem nagy élménye ez az időszak, itt, tanulmányi csoportunkban váltam igazi közösségi emberré. Kiváló társaság volt, egy példaadó tanárral az élén, egy csoportvezető tanárral, Gergely Jánossal, akit mi csak Gergely atyának szólítottunk egészen haláláig. Olyan kohéziót teremtett az egyébként rendkívül sokszínű csoportban, hogy ma is minden évben találkozunk valakinek a lakhelyén, ismerkedve annak környékével is, és minden alkalommal ott folytatjuk a beszélgetést, ahol egy évvel korábban abbahagytuk. Ez óriási élmény mindannyiunk számára. (10. kép)

Eröss Zolt: Nehéz tőled kérdezni, mert sok kérdést, amit fel szerettünk volna tenni, előre megválaszolod. Azt hiszem, ez is alaptermészetedhez tartozik, a „minden-mindennel összefügg” kérdéshez és a két lépéssel előre gondolkodáshoz. Visszamenőleg hadd tegyem fel tehát a kérdést: Jóska, hogy ha nem történész lettél volna, mi lettél volna? És egyben köszönöm is a válaszodat.

Voltak politikai ambícióid, sőt, volt egy nagyon komoly szerepvállalásod is. Az előzményekből csak sejtem, hogy ennek is mélyebb gyökerei vannak. Hogyan alakult ez a pálya, illetve miért léptél vissza, mi az, amiben csalódtál, mert azt gondolom, csalódtál?

Vonyó József: Ennek megválaszolásához is korábbra, a gyermekkorig kell visszanyúlnom. Vallásos nevelésben részesültem, s – mint már említettem – ministráltam, hittanra jártam, ez tartott egészen hetedikem koromig. Mindez nem igazán szülői hatásra történt. Anyám református volt, de mi, gyerekek apánk után katolikusok voltunk, ők azonban nem éltek intenzív vallási életet, elvértve voltak templomban is. Viszont beíratk bennünket hittanra, és volt egy György atya nevezetű fiatal káplán, aki nagyon pozitív hatással volt ránk. Az egész fiútársaság nagyon szeretett járni az ő hittanóráira és az ahhoz kapcsolódó

játékfoglalkozásokra a templomhoz kapcsolódó paplakba. Viszont 1956 után őt is, meg a plébánost is elpaterolták Siklósról a forradalomban játszott szerepük miatt. Egy mogorva, öreg, kövér plébános jött helyettük, ő tartotta a hittan foglalkozásokat is. Kezdetől nem kedveltük, és amikor fölpofozta egyik társunkat hittanórán, utána bojkottként egyszerűen elszaladtunk az iskolából, ahol akkor voltak a foglalkozások. Azt szoktam mondani, hogy ekkor lettem ateista. Előtte még Pannonthalmán akartam továbbtanulni, ettől kezdve ez szóba se jöhetett. Miután otthon semmiféle politikai hatások nem értek, se a nagyszülők részéről, se apámék részéről, azok az ismeretek és élmények voltak meghatározóak, amelyek közösségi fórumokon értek – egyrészt az egyház, másrészt az iskola részéről. Az egyházi foglalkozásokon megismert erkölcsi tanítás elemeit máig felfedezem magamon, az iskola pedig a hivatalos ideológiának megfelelő ismeretanyagot, tudást, gondolkodásmódot közvetítette. 1960 késő tavaszán, kora nyarán mint a gimnázium első évfolyamának legjobb diákját elkezdtek kapacitálni, legyek KISZ-tag. Én akkor azt sem tudtam, hogy mi a KISZ. Abszolút naív voltam elég sokáig – későn érő típus vagyok. A következő tanévben megválasztottak az iskola KISZ titkárának, amit én nagyon lelkesen csináltam, eleinte önkontroll nélkül, túlságosan lelkesen is. Az egyik első élmény az volt, hogy megválasztásom után nem sokkal ünnepi beszédet kellett mondanom március 15-én. A beszéd közben azt tapasztaltam, hogy a közönség, tehát az iskolatársaim a zibongóban állva egyre inkább morajlanak, és mind többen nevetgélnek. A végén megkérdeztem Szabó Árpád tanár urat, a KISZ-tanácsadó tanárt, jó volt-e a beszéd? „Igen – mondta ő –, csak azt nem értem, hogy miért verted állandóan az asztalt.” A KISZ-munkát tovább folytattam a főiskolán. 1967 elején – még a főiskola elvégzése előtt a Pécsi Orvostudományi Egyetem függetlenített KISZ-titkárának választottak. (11. kép) Ezt a tisztséget

töltöttem be 1969 nyarától a Tanárképző Főiskolán is. 1972-ben kerültem a történelem tanszékre. Én tehát addig függetlenített KISZ-titkár voltam. Ez azzal is együtt járt, hogy tagja lettem az MSZMP-nek is. Később – már oktatóként – a főiskolai pártvezetőség ifjúsági felelőse lettem, 1982-ben pedig, amikor létrejött a Janus Pannonius Tudományegyetem, s vele együtt az egysé-

11. kép

ges egyetemi pártszervezet, a tanárképző kari pártvezetőség titkárának választottak. 1988 novemberében, egy nappal Grósz Károly ominózus, fehérterrorral fenyegető sportcsarnoki beszéde után választottak meg az egyetem utolsó párttitkárának, így nekem kellett fölszámolnom az egyetemi pártszervezetet.

Én ezt a munkát (is) nagyon komolyan vettem, de úgy, hogy egyre kritikusabban vizsgáltam a politikai kérdéseket. Utaltam már naivitásomra és késői érésemre. Engem az 1968-as csehszlovákiai események még éppen csak megérintettek. Viszont a '70-'80-as évek fordulójának lengyelországi eseményei már alapvetően elgondolkodtattak, különös tekintettel arra, hogy ugyanebben az időszakban kezdtem alaposabban kutatni a

Nemzeti Egység Pártjának, a Gömbös-féle kormánypártnak a történetét, és fölfedeztem azt, hogy alapvető hasonlóság van az MSZMP szerkezete, működése és a Nemzeti Egység Pártjának a működése között. Ettől kezdve – '82-től már kari párttitkárként – igen kritikusan közelítettem az általam is képviselt párt politikai gyakorlatához. Nem csak én, hanem nagyon sokan és egyre többen párttagok is. Ennek volt következménye, hogy az 1985-ös, még a dicső eredményeket hangoztató pártkongresszus előtt – a tagság előző éveiben megfogalmazott véleményeit is összegezve – egy olyan húszoldalas, elemző dokumentumot írtunk le a kari pártvezetőséggel, amely teljesen más, kritikus képet mutatott, követelve az MSZMP szerkezetének, szervezetének, működésének és politikájának az átalakítását. Én nem voltam a reformkörök tagja, de ezekkel a körökkel értettem egyet, és dolgoztam együtt velük informálisan. Így kerültem az 1989. októberi átalakuló pártkongresszusra, ahol a megyei képviselőcsoport engem bízott meg a főszoalással. (12. kép) Ott is ebben a szellemben szóltam, utána pedig ennek következtében két és fél hónapig, október elejétől december 20-ig én lettem az MSZP Baranya Megyei Szervezőbizottságának az elnöke. Nem vállaltam tovább ilyen jellegű funkciót, de ezt a feladatot tisztességgel próbáltam elvégezni. Ennek lett következménye az, hogy '90-ben országgyűlési képviselőnek indítottak. A korabeli politikai viszonyok és hangulat mellett természetes volt, hogy nem került be a parlamentbe MSZP-s egyéni képviselő a környékről. Az már nagy sikernek számított, hogy én bejutottam a második fordulóba, amikor már csak három főre szavaztak. Ez is szerepet játszhatott abban, hogy utána én voltam a listavezető az MSZP pécsi önkormányzati listáján, amelyről két ember bekerült a közgyűlésbe. Toller László volt a másik, és később csatlakozott hozzánk Szili Katalin. Én lettem ennek a legkisebb frakciónak a vezetője ebben a négy évben. Ezt is igyekeztem tisztességgel végigcsinálni, de 1994-től ilyen aktív politikai szerepet már nem vállaltam. Ennek kapcsán hadd mondjam el, hogy az utóbbi hetekben egy karcsú verseskötet hatása alatt állok. Nem tudom, ki ismeri, ki nem, mindenkinek jó szívvel ajánlom figyelmébe Bertók László *Firkák szalmaszála* című könyvét. Ő firkáknak nevezi ezeket a kétsorosokat, szerintem azonban bölcsességgel teli szellemes sziporkákról van szó. Többek között a következőket írta az elmúlt egy-két év tapasztalatai alapján:

„Pártok I.

*Dörögnek a pártok nehézfegyverei,
Ölni egyszerűbb, mint észre téríteni (?)”*

Dr. Vonyó József:

Tiszta helyzetet alakítsunk ki!

(A vita első szakaszában kapott szót dr. Vonyó József baranyai küldött. Felszólását rövidtve ismerjük.)

Amikor elindultam hazulról, feleségem ezzel bocsátott el: ottán tiszta helyzetet teremtesek! Én ennek a tiszta helyzetnek a kialakításához nem hozhatok jelszavakkal akarok hozzájárulni, nem személyeskedő megjegyzésekkel, hanem szárazon tűnő érvelésekkel. Az egyik alapdőlésnek, amely kirajzolta a hazámól, egyes platformokból, az a lényege, hogy stratégiaként kezel egy taktikai kérdést: az a logikája, hogy egyégre van szükség, hogy legyen nagy létszámú párttagok, ami választási győzelmet biztosít, ez pedig a hatalom megtartását teszi lehetővé. Meggyőződésem szerint nem ez a lényeg. A lényeg az, hogy a hatalom megszerzése, illetve megtartása esetében ez a hatalmat mire, hogyan kívánjuk felhasználni. Képesek leszünk-e eddigi gyakorlatunkon túlmenően, amely valóban megfelel a nemzet nagy többsége érdekeinek, képesek vagyunk-e kialakítani olyan szervezetet, egy olyan pártot, amely alkalmas arra, hogy ezt a programnyilatkozati tervet, amely elütünk van, illes-

ve az az alapzabálytervezet, amellyel megismerkedtünk, egyrészt alkalmas arra, hogy megvalósuljon, másrészt alkalmas az új párt megszerzésére. Éppen ezért én ezek elterjedését javaslom. Mindent azért is mondom, mert meggyőződésem szerint a választási győzelemnek, a hatalomban való részvételünk nem elsősorban a párttagok nagyszámán múlik, hanem azon, hogy milyen támogatást kap a párt a választók nagy tömegétől. Környezetemben azt tapasztalom, hogy ma az együttévs MSZMP-nek lényegesen kisebb esélye van nagy szavazatom megnyerésére, mint két vagy három, markáns, a mai MSZMP-ből megadós pártnak együttesen. Ezért nekem az a véleményem, hogy a nagy többség megadós, a programnyilatkozat és az alapzabálytervezet korrekciói útján onborságes minden szociális csoportok, melyeknek meggyőződése külön szerveződést diktál, de ugyanakkor hosszútávon képesek az együttműködésre, akár választási szövetségre is. Ezt azonban nem kerülhet sor, úgy, hogy itt most címkézzük, minősítsük ezeket a csoportokat, hanem nem csak az lehetséges, hogy ezt a minősítést a társadalom később fogja elvégezni, a választásokon. Sokan a tagság kívánóságára hivatkoznak, amikor azt a választást elodáznák, kívánják az egyég megörzést. Félő, hogy az csoport

jelent, melyet mi magunk teremünk meg. Nehezíti a helyzetet, hogy a párttagság a választás körülményeiről hosszú években keveset kapott, és most nekik kell itélkezniük ebben a benyújtott helyzetben, és erre szükebb körben nem lehetnek képesek. Ezért erre a tagságra hivatkozva nem lehet elodáznai a hazafelkészítési lépéseket. Fejthető az a véleményem, hogy azok a platformok, amelyek nem tudnak együtt maradni, inkább váljanak el egyémmé. Ez olyan tiszta helyzetet teremthet, amely az egész társadalom javára szolgálhat. Mindezeket nem azért mondtam el, hogy papucsférfiakat felesleges kérdések eleget tegyek, hanem meggyőződésemből.

12. kép

„Pártok II.

*Úgy akar győzni, hogy a többit gyalázza.
Nem derül ki jobb-e, de nagyobb a szája.”*

„Kampány, 2014

*Mintha disznóól lenne az ország,
röfögnek, túrnak, egymást tapossák.”*

Messze nem ez volt a helyzet 1994-ben, mint amit ezek a sorok tükröznek, de a csírái benne voltak. Én nagyon fontosnak, szükségesnek, elkerülhetetlennek tartottam a rendszerváltást, de abban bíztam, hogy végre kötöttségek, merev normák nélkül lehet normálisan és értelmesen politizálni. Nagyon régóta vallottam, és ebben éppen úgy benne van a gyerekkori katolikus hittanoktatás lenyomata, mint a későbbi egyéb szellemi hatások, hogy aki politikai vagy akármilyen vezető szerepet tölt be, annak három dologra kell figyelnie. Az első az, hogy a helyzetét, lehetőségeit – beleértve a tehetségét, amivel rendelkezik – arra használja ki, hogy cselekedjen és jól cselekedjen. A második, hogy ne ártson senkinek, de akadályozza meg azt, hogy más ártson másoknak, akkor is, ha az illető úgy érzi, hogy most neki ártottak. A harmadik, hogy ne önmagával és más politikusok, pártok lejáratásával foglalkozzon, hanem az általa vagy a részvételével működő szervezet, testület által vezetett közösség érdemi ügyeivel, problémáinak megoldásával, helyzetének javításával. Ezzel szemben azt tapasztaltam, hogy minden pártban háttérbe szorulnak azok az emberek, akik valami hasonlót akarnak csinálni. És velük szemben azok érvényesülnek, akiknek nem az a fontos, hogy valami hasznosat tegyenek egy közösség, például a város, vagy akár a saját politikai közösségük érdekében, hanem az a fontos számukra, hogy ők pozícióba juthassanak, ebből előnyöket élvezzenek, és így tovább. Ertől saját pártom sem volt mentes.

1993 őszén ismét országgyűlési képviselőjelöltnek választott az MSZP pécsi szervezete. Megdöbbentő volt számomra az a tülekedés, ami az MSZP-ben is megindult a pozíciókért, miután 1993-tól már érezni lehetett, hogy fordul a közhangulat, és sikerre lehet számítani. Amikor azt láttam, hogy nem a tartalmi kérdések, hanem az egyéni ambíciók és az ezekből táplálkozó – esetenként személyeskedő – viták dominálnak, s hiába próbáltam normális mederbe terelni a folyamatokat, lemondtam jelöltségemről, mondván: „*Tudjátok mit, csináljatok, amit akartok, én meg szépen félrevonulok, és megyek vissza a szakmába.*” Pedig már akkor érzékelhető volt, hogy országgyűlési képviselő lehettem volna, ha nem lépek vissza, de nagyon rossznak és károsnak tartottam ezeket a jelenségeket. A tavaszi országos választási sikert követően jött a nagy fölbuzdulás, hogy akkor most megnyerjük a városi választásokat is. Egy ilyen hangulatú gyűlésen én azt mondtam: „*Ácsi, először nézzük meg, hogy mik a problémái a városnak, milyen válaszaink, reális megoldási javaslataink vannak ezekre, tehát mit kéne csinálni azért, hogy ezek a problémák megszűnjenek, és a város egy nagyon jó, biztató fejlődés útjára lépjen, és kik azok az embereink, akik alkalmasak, képesek és készek arra, hogy ezeket megcsinálják.*” Egyik párttársam erre így reagált: „*Mit lafacafázunk itt, ki akar városi képviselő lenni?*” Na, erre indulatosan kifakadtam: „*Uraim, ti ugyanolyanok vagytok, mint azok az emberek, akiket joggal szidtok, és észre sem veszitek, hogy ha ugyanazt csináljuk, mint akiket kritizálunk, ugyanolyanok leszünk, mint akiket joggal*

kritizálunk.” Meg is kaptam érte az akkori városi elnöktől: „Vonyó, veled az a baj, hogy kívülről nézed a dolgokat.” Egész politikai életünk egyik rákfenéjének tartom, hogy a legtöbb politikus csak „belülről”, azaz kizárólag saját – jobb esetben csak politikai közössége – szempontjából képes nézni a dolgokat. Képtelenek felülemelkedni partikuláris szempontjaikon, vagyis „kívülről” vagy inkább „felülről” nézni önmagukat. Ezzel pedig megfosztják magukat attól a lehetőségtől, hogy kritikusan szemlélve tetteiket, elkerüljék az önérdek teremtette csapdákat, és maguk számolják fel hibáikat. Én rengeteget érveltem, húszoldalas tervezetet is készítettem arról, hogy mit kéne tenni a párt megújítása érdekében. Amikor a fentieket tapasztaltam, meg azt, hogy mondjuk nem kellett annak a Horváth Gyulának a tudása, aki nemrég halt meg sajnos, és kiváló, nemzetközi hírű területfejlesztő szakember volt már akkor is, miközben tőle fényévnnyi távolságra lévő embereknek, a törtetőknak az előmenetele volt fontos, és őket ismerték el, akkor én azt mondtam, hogy nekem ebből elég, nekem ez nem kell. Ekkor vonultam vissza a politikából.

Eröss Zsolt: Alkalmas lettél volna egyébként politikusnak?

Vonyó József: Nem. Nem.

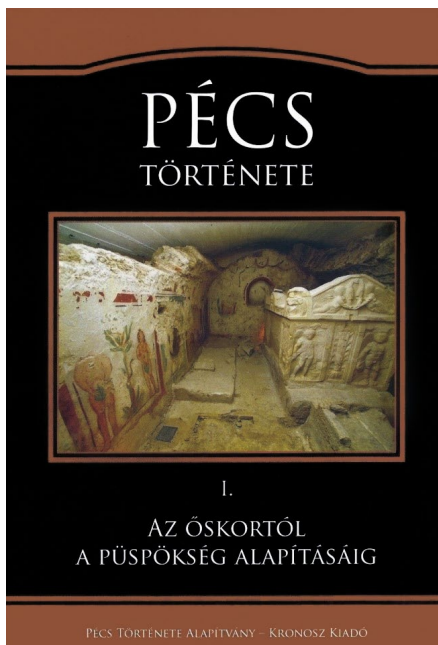
Eröss Zsolt: Bővebben?

Vonyó József: Föl kellett ismernem, hogy a megtapasztalt politikai gyakorlat kizárólag a hatalomról szól. Én ezt a politikatörténet kutatójaként pontosan tudom, és tudtam akkor is, hogy a politika lényege a hatalom megszerzése, megtartása, és miután messze elsődleges célja ennek a tevékenységnek, ezért annak minden alárendelődik. Ezt az elmúlt 25 évünk fényesen bizonyítja – akárhova nézünk, akármelyik oldalra nézünk. Vannak különbségek, de a lényegi elemek alapvetően hasonlóak. Én abban a naiv hitben éltem még akkor is, hogy ezen lehet változtatni. Ezért sokszor hangoztattam, hogy lehet mások ócsárlásával, lejáratásával rövid távon valamilyen sikert aratni, de hosszú távon csak annak a pártnak lesz hitele és támogatottsága a társadalomban, amelyik, egy: értelmes programokat ad, és olyan embereket állít ki, akikről kiderül, hogy egyrésztől képesek ezeket a programokat megvalósítani, mert megvan hozzá a tudásuk, akaraterejük, másrészt hitelesek, becsületesek; kettő: az a párt, amelyik nem hazudik, hanem igazat mond, akkor is igazat mond, ha kiderül, hogy rosszat csinált, bevallja, hogy rosszat csinált. Az, aki ezt elhallgatja, lehet, hogy 8–10 évig is sikerrel jár, de hosszú távon nem lehet nyertes. Hát ez is naivitásnak bizonyult. Azaz alkalmatlanságom egyik oka a naivitásom. Másrészt én nem vagyok egy erős ember, egyébként érdekes módon, nagyjából 60 éves koromra jutottam el odáig, hogy határozottabb lettem. Én lamentáló, mérlegelő típus vagyok. Hadd emlékeztessenek ezzel kapcsolatban Albert Einstein egyik gondolatára (nem szó szerint idézve), mely szerint azok érvényesülnek, akik határozottak, és akármilyen hülyeséget vagy valótlanságot hajlandók határozottan képviselni. Azok mellett pedig, akik mérlegelnek, elszalad az idő, mert mire ők végre valamire jutnak a dolgok alapos végiggondolása alapján, addigra a másik már rég cselekedett. Ilyesféle dolgok miatt be kellett látnom, hogy – legalábbis ebben a világban – alkalmatlan vagyok politikusnak.

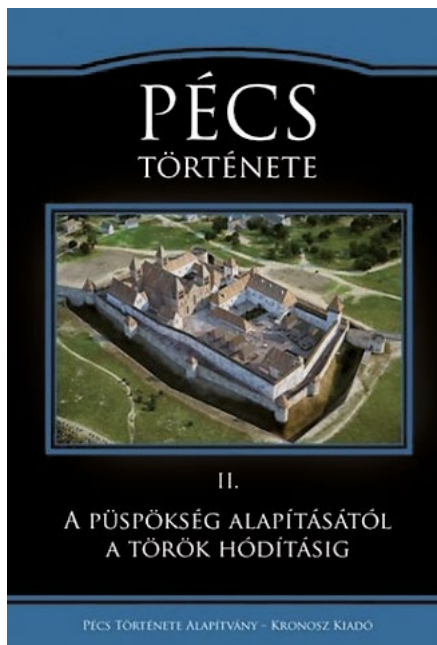
Bernáth Miklós: Ezzel a képviselői, azaz politikai szerepvállalással lettél „városunk része”?

Vonyó József: A program szervezőjétől kellene megkérdezni, hogy miért tekintenek annak, és hívtak meg a sorozatba. Ehhez nyilván nem elégséges az, hogy immár ötven éve vagyok

pécsi lakos, hisz’ sokan sokkal régebb óta élnek itt, sőt, itt is születtek, s családjuk tősgyökeres tükének tekintheti magát. Bizonyára rövid életű képviselői tevékenységemnek is szerepe volt ebben. Én azonban e tekintetben sokkal fontosabbnak tartom azt a szakmai szervezőmunkát, melyet a város történetének feltárása és bemutatása érdekében végzek 1992 óta – megszakítás nélkül. Képviselői munkám legnagyobb teljesítményének is azt tartom, hogy sikerrel kezdeményeztem a Pécs Története Alapítvány létesítését, melyet a közgyűlés egyik 1992. áprilisi ülésén rendeleti úton létre is hozott. Ennek keretében irányítom a *Pécs története* című monográfiásorozat kiadását szolgáló kutatási programot. Eddig 24 konferencián, 20 tanulmány-, illetve 4 dokumentumkötetben mutattuk be a kutatómunka eredményeit, és megjelent a nyolckötetesre tervezett sorozat első két kötete is. Az első a város és térsége államalapítás előtti történetét mutatja be Visy Zsolt professzor szerkesztésében, a Font Márta professzorasszony által szerkesztett második kötet pedig Pécs középkori történetét tárgyalja. (13. és 14. kép) Mindkettő megírásában több kiváló régész és történész szakember vett részt – mindannyian pécsi kötődésűek, itt születtek,

13. kép

14. kép

tanultak vagy dolgoznak ma is. E program sikeres megvalósításának egyik kulcsa az az egyre gördülékenyebb együttműködés, amely az Alapítvány és a Kronosz Kiadó között kialakult. Igényes és országosan is elismert, színvonalas szerkesztői, könyvtervezői munkánknek köszönhetően – s ebben a kötetek szerzői és szerkesztői mellett Eröss Zsoltnak is kiemelkedő szerepe van – nemcsak tartalmas, szakmailag igényes, hanem esztétikai tekintetben is nívós könyveket adhatunk ki közösen. Úgy gondolom, hogy ha valamiért, akkor leginkább a Pécssett – és országos viszonylatban is – mind ismertebbé váló, reményeink szerint a várost és polgárait egyaránt gazdagító munka eredményei miatt érezhetem magamat a „város részének”.

Eröss Zsolt: Elmondtad, miért lettél történész, de régóta foglalkoztat egy másik kérdés ezzel kapcsolatban – és e tekintetben nem vagy egyedül, hanem nagyon sok kortárs történészt is fel lehetne sorolni –, hogy a politikai meggyőződés és a történészi érdeklődés nem egy nyomvonalon halad, hanem éppen az „ellenkező oldal” áll a történész érdeklődésének fókuszában, ez kerül a kutatások középpontjába és a fő vonulatába. Nálad hogyan, miért alakult ez így?

Vonyó József: Az embernek vannak elképzelései, tervei, de sokszor a véletlenek alakítják a sorsát. Amit elmondtam a terveimről, meg a pályám alakulásáról, az is ebbe a „véletlen” kategóriába tartozik, tehát nem a terveim szerint alakult a pályám. A kutatási témám is véletlennek köszönhető. Amikor a főiskolai történelem tanszéken azt mondták, hogy doktorálni kell, elmentem a Szita Lászlóhoz, a Baranya Megyei Levéltár igazgatójához, aki nekem tanárom volt, és együtt dolgoztunk vele a Magyar Történelmi Társulatban. Ő a kezembe adta a Nemzeti Egység Pártja Baranya megyei szervezetének iratanyagát, öt, összesen körülbelül 80–90 cm, majdnem egy folyóméter hosszú iratcsomót. Ennek a pártnak sehol az országban nem maradt meg ilyen kompakt iratanyaga. Ettől kezdve fő kutatási témám lett a párt története és vezérének, Gömbös Gyulának élete, politikai pályája. Sokan vitatják ugyan, de én máig állítom, hogy az a politika, amit Gömbös megvalósított, a Mussolini-féle rendszerhez hasonló tendenciákat mutató jobboldali radikális párt- és államszervezet-átalakítási kísérlet volt. Erre utalsz nyilván, amikor azt mondd, hogy a politikai szerepvállalásom ellentétes a szakmai munkám tartalmával. Jóllehet, mint mondtam, ennek kezdete véletlennek tekinthető, de én nem csak ezzel foglalkoztam, hanem a '80-as években elkezdtem intenzíven kutatni a korabeli rendszer működési mechanizmusát, akkor még nem történészként, hanem, ha úgy tetszik, politikusként. De később ehhez visszanyúltam, és erről is születtek elemzéseim. Ez a dolog egyik oldala. A dolog másik oldala az, hogy ebben semmi ellentmondás nincsen. Sőt, szerintem az a szerencsés, hogy ha nem érzelmi alapon választ az ember témát. Tudniillik, ha érzelmi alapon választasz hozzád közel álló témát, akkor óriási veszélye van annak, hogy érzelmi alapon fogsz közelíteni a kutatás tárgyához. Nem az lesz a törekvésed, hogy föltárj mindent, és annak alapján kritikus, reális elemzést készíts, hanem, hogy igazold a saját vagy a politikai irányzatod – gyakran csak vélt – igazát az adott kérdésben. Ez pedig nem tudományos munka, hanem politikai propagandamunka vagy annak megalapozása. Ha valaki elolvassa az én Rákosi- és a Kádár-korról írt tanulmányaimat, meggyőződhet róla, hogy semmivel sem vagyok kevésbé kritikus ezzel a rendszerrel szemben, mint például Gömbös politikájával kapcsolatban. Mindkettő esetében igyekszem egyaránt fölmutatni a pozitív és negatív vonásokat. 2014-ben megjelent Gömbös-biográfiámban is erre törekedtem. Meggyőződésem, hogy egy kutató történésznek ezt kell tennie – akár egy személyről, akár egy politikai irányzatról, akár egy ország helyzetéről van szó. Mindent föl kell tárni, mindent be kell mutatni, mindent mérlegre kell tenni, a pozitívumokat és negatívumokat egyaránt. Ezt kell tennem, ha munkám eredményeit akár szakmai, akár szélesebb nagyközönség elé tárom, de közben nyilvánvalóan értékelni is kell a politikai tetteket abból a szempontból, hogy azok közül mi volt hasznos a társadalom számára, mi volt az, ami kárt okozott, vagy rossz útra vitte annak fejlődését. Ezek alapos és lehetőség szerint tárgyilagos mérlegelésével lehet határozott véleményt alkotni bárkiről vagy bármiről, vagy bármilyen országhelyzetről. Ám történeti jelenséget vagy személyt sem minősíthetek csak alapvetően

pozitívnak vagy alapvetően negatívnak, a nélkül, hogy megfélemlenek arról: a részletek tekintetében a domináns vonásokkal ellentétes elemek is jellemzik. Hadd mondjak pécsi példát. A Kádár-korszakról nagyon elítélő vélemények vannak. Ennek van reális alapja. De mikor fejlődött annyit a pécsi kultúra, mint a '70-es–'80-as években? A példákat mindenki tudja sorolni: a Bóbita Bábszínházról kezdve Eck Imre balettjén át a múzeumi hálózat kiépítéséig. És a sor – szerencsére – még hosszan folytatható. Itt ül közöttünk Takács Gyula, a Baranya Megyei Tanács akkori kulturális elnökhelyettese, akinek ebben óriási és elévülhetetlen érdemei vannak. Joggal fogalmazzák meg művészek, tudósok is azt, hogy Aczél György így meg úgy korlátozott embereket, de a fenti kulturális fejlődés Aczél György nélkül nem valósulhatott volna meg Pécsen. Szerintem így kéne mérlegre tenni mindenkinek mindenféle dolgot. Ebben nem vezérelhet az a szempont, hogy a vizsgált személy, jelenség az én politikai irányzatomhoz közel áll vagy azzal ellentétes, mert ha én kutató akarok lenni, és tudományt akarok művelni, akkor akarnom kell, és ki kell tudnom kapcsolni a szimpátiáimat, különben nem tudományos tevékenységet folytatok, hanem politikai propagandamunkát.

Bernáth Miklós: Lassan elkezde szorítani bennünket az idő, úgyhogy én most egy nagyobb ugrok, egy kicsit más témában szeretnék kérdezni, hogy még jusson több mindenre idő. A Virágmandula Kft. irodájában – ahol egyébként talán nem derült ki, de Zsolttal közösen, munkatársakként dolgozunk –, és ami egyébként a Kronosz Könyvkiadónak is a székhelye, sokat, sokszor beszélgettünk. Az egyik ilyen beszélgetés tárgya a bolognai folyamat volt. Ugye azért izgalmas a dolog, mert családjában gyerekeink, ismerőseink ennek a rendszernek elszennvedői vagy előnyeinek élvezői voltak. Én magam pedig egy nagyon megdöbbentő kritikát hallottam a Történettudományi Intézet egyik akkor vezető beosztású kollégájától, és én magam is igyekeztem tájékozódni, így megkérdeztem a te véleményedet erről az egészről. A program kidolgozása kezdetén ez a Magyar Bálint nevéhez köthető oktatáspolitikai talán egyik legjobban vitatott eleme volt. Te a szokott vehemenciáddal, igazából számomra akkor egy csodálatos és nagyon jó képet festettél, legalábbis a történeiszképzésben, a bolognai előnyökről. Hogyan látod ezt ma, illetve ezzel kapcsolatos további kérdésem – mert félek, újabb lehetőségem már nem lesz kérdezni Tőled –, hogy mi a véleményed a történelemoktatás helyzetéről, megint csak saját tapasztalatok alapján? E kérdés apropója, hogy nagyfiam hetedikes történelemkönyve borzalmas, nagyon nehezen haladunk vele, de ezt látom mindenütt; a történelemoktatás egyre inkább való (ismét csak) átpolitizáltsága, szakmaiatlansága kapcsán is.

Vonyó József: Két egymáshoz kapcsolódó és kapcsolható téma. Hozzá kéne tennem, hogy a bolognai rendszerű oktatás kérdésével nem akkor kezdtem el foglalkozni, amikor előkerült az, hogy be kéne vezetni Magyarországon, hanem korábban. Két inspirációm volt e tekintetben. Egyrészt, egyik fiatal kolléganőm hosszabb időt töltött Belgiumban a leuveni egyetemen, ahol megtapasztalta ennek a jellemzőit és pozitívumait, a másik pedig Tamás fiam, aki külföldön tanult, többek között Oxfordban doktorált. Én németországi egyetemeken jártam, de ott ez nem volt annyira jellemző, meghatározó, mint az angol-szász országokban vagy például Belgiumban, Hollandiában. Elkezdtem végiggondolni a dolgokat, és a Rab Virág kolléganőmmel elhatároztuk, hogy készítünk egy tervezetet a történeiszképzés bolognai rendszernek megfelelő megreformálásáról, amit előterjesztenénk intézetünkben. Amikor meghallották a kollégák, akkor olyan vehemenciával torkoltak le

bennünket, hogy hozzá sem kezdtünk. Viszont, amikor előkerült az, hogy előbb-utóbb be kell vezetni Magyarországon is a bolognai rendszerű oktatást a felsőoktatásban, mindenki igyekezett elodázni azzal, hogy nem kéne vele foglalkozni, majd úgy is elhal a terv, nem lesz ebből semmi se. Tamás fiammal egyszer, amikor itthon volt, egy délután alatt összeállítottunk egy 17 oldalas, konkrét programot. Amikor kiderült, hogy a rendszer bevezetése mégis csak elkerülhetetlen, intézetigazgatónk, Fischer Ferenc, aki tudott tervezetünkről, eljött a lakásunkra, hogy egy óra alatt beszéljük meg, mit kéne és lehetne tenni az ügy érdekében. Megérkezett hozzánk délután fél kettőkor, és éjjel fél tizenkettőkor ment haza. Akkor és ott alakult ki a nálunk végül – igaz jelentős módosításokkal – megvalósított program alapja. Ennyit sztorizásként az előzményekről. A dolog lényege azonban nem ez. Itt a második kérdésre is ki kell térnem. A magyarországi történelemoktatásnak az általános iskolától kezdve az érettségig és a történelemszakképzésnek a felsőoktatásban alapvető problémája az, hogy – minden pozitív fejlődés ellenére, mert sok pozitív változás történt – még mindig az ismeretközvetítésre helyezik a hangsúlyt és nem a megértésre. Mellesleg, biztos vagyok benne, hogy ez nemcsak a történelem tantárgyra, illetve szakra érvényes, hanem más tárgyra is. Nekem meggyőződésem, hogy az oktatásnak minden szinten alapvető funkciója – legalábbis az kéne, legyen –, hogy megtanítsa a diákot a maga életkori sajátosságainak megfelelően és az iskolai fokozatnak megfelelően önállóan tanulni, és a tanultakat a gyakorlati életben hasznosítani. Ez két dolgot jelent számomra. Egyrészt azt, hogy nem kéne minden fontos adatot megtanítani, még azt a vázlatot sem, amit egyébként az általános iskolai tanterv tartalmaz. Egy történelemórán azt kéne csinálni, hogy elemzünk történeti szituációkat, problémákat, akármilyen jellegű problémáról van szó. A téma földolgozása során meg kéne vizsgálni, hogy mi okozta az adott problémát; milyen szempontokat kéne figyelembe venni ahhoz, hogy – a diákokkal együtt, közös munkával – feltárhassuk ennek az okait és a megoldás módjait, azaz milyen ismeretekre van szükségünk ahhoz, hogy ezeket a problémákat meg tudjuk oldani. Ez után azt is végig kell gondolni, végiggondoltni a diákokkal mint „tanulótársakkal”, hogy miért hasznos ez számukra? Például, miért hasznos ez számukra a mai magyar társadalomra jellemző mentalitás megértése szempontjából. Hosszú előadás lenne, ha konkrét példák sorolásába kezdenék. Ezt a módszert (is) nyilvánvalóan teljesen másképp lehet alkalmazni alacsony szinten általános iskolában és teljesen más szinten középiskolában, ahol már önálló gondolkodásra képes gyerekek vannak, és – szerintem – kizárólag ezt lenne szabad csinálni az egyetemen. Már csak azért is, hogy magát a módszert és annak iskolai alkalmazási lehetőséget is megismerjék és gyakorolják a leendő általános és középiskolai történelemtanárok. Az utolsó 10–15 évben az egyetemen minden kurzusomon, mikor először léptem a terembe és bemutatkoztam, a következők voltak első szavaim: *„Egy szavamat se higgyék – elsőre és főntartás nélkül! De ne csak az enyémet, senkiét se! Olvassanak el mindent, hallgassanak meg mindenkit, mindezt alaposan gondolják végig önállóan, és alakítsák ki a saját, szuverén véleményüket! Mert csak ez az igazi tudás!”* Meggyőződésem ugyanis, hogy az előadásokból, könyvekből megismert és a vizsgán visszaszajkózott adatok, történetek nem képeznek igazi, hasznos tudást. Az csupán holt ismeret. Az jó a kvízzjátékokban, de semmi haszna sincs az életben – minden látszat ellenére. Az nem igazi műveltség, nem gyakorlatias műveltség. Másrészt, minden szemináriumot azzal kezdtem: *„Két alapelvem van. Az egyik: minden órát kérdéssel kezdünk, de nem az én kérdésemmel, az Önök kérdéseivel. Alaposan gondolják végig mindazt, amit el kellett, hogy olvassanak az órára, és tegyenek fel lényegre utaló kérdése-*

ket. Ne azt, hogy ki, mikor született, meg mikor alkották ezt vagy azt a törvényt, stb., hanem ellentmondásokat, problémákat keressenek, és ezeket fogalmazzák meg kérdés formájában.” A szeminárium nem úgy zajlott, hogy végigmentünk egy elolvasott anyagon, hanem ezeket a problémákat próbáltuk közös munkával megoldani, amennyire lehetett. Ez – a csoport összetételtől, fölkészültségtől függően – hol sikerült, hol nem. A másik alapelvem az volt, hogy a szemináriumon szabad „hülyeséget” mondani. Mert ha úgy is tűnik, hogy valaki valótlanúságot mond, azt sem véletlenül mondja. Ráadásul az vitát generál, ebből pedig kialakulhat egy intenzív beszélgetés, ami gondolkodásra és az érvek, ellenérvek megfogalmazására készíti. Nem azért, mert én diktálom, hogy vitatkozzanak, hanem azért, mert a szituáció olyan lesz, hogy ők maguktól vitatkoznak – feltéve persze, hogy a társaság, vagy legalább annak nagyobb része megfelelően felkészül, megismeri az adott történeti problematika lényegét és legfontosabb elemeit. Ennek a módszernek a lényege az, hogy a nélkülözhetetlen ismeretszerzés önálló munkával történik otthon, a könyvtárakban, az órán viszont már nem annak mechanikus számonkérése, tartalmi ismétlése történik, hanem gondolkodó, gondolkodtató elemzése, értelmezése, végső soron gyakorlati alkalmazása. A szemináriumon tehát az ismeretek hasznosításának módszertanát kell megismerniük a hallgatónak. És itt jön a nevelés kérdése. A nevelésen az iskolában mind a mai napig tulajdonképpen az *érzelmi* és *erkölcsi* nevelést értik. Ez persze nagyon fontos dolog, de az mindig ideológiavezérelt. Az volt régen is, az most is. A közvetített erkölcsi norma egy adott vallási, ideológiai, eszmei értékrendet tükröz, mert nincs elvont erkölcs. Ugyanakkor az iskolában nem kap elegendő hangsúlyt, sőt, gyakran elsikkad az *értelmi* nevelés. Úgy gondolom, hogy az a módszer, amiről beszéltem az értelmi nevelés lényege. Önállóan ismeretet szerezni, az ismereteket önállóan rendszerezni, ezeket végiggondolni, elemezni és értékelni, abból következtetéseket levonni, és a gyakorlati hasznosításra alkalmas elemeket kivonni és végiggondolni – erre kell az iskolának felkészítenie a diákokat. Ez az értelmi nevelés lényege. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy ez az értelmes nevelés. Szerintem olyan oktatásra van szükség, amelyik ezt szolgálja. Ha így lenne, nem fordulhatna elő a Miklós által felidézett eset. Akkor egy nálunk végzett nagyon tehetséges, nagyon tisztességes középiskolai történelem tanárnő nem tenne fel olyan kérdést, mit csináljon, mit mondjon, amikor a hetedikes lánya hazajön az iskolából, és azt kérdezi, hogy: „*Anyá, mi értelme van történelmet tanulni?*” Ha így csinálnánk, nem lenne ilyen probléma. Ehhez kapcsolódik: egyes kollégáim gyakran mondják, hogy egyre rosszabb évfolyamok jönnek az egyetemre, semmit se lehet velük kezdeni. Mire én visszakérdeztem: „*Kik képezték azokat a tanárokat, akik ezeket a diákokat ide küldik nekünk? Mi voltunk azok. Végig kéne gondolnunk, hogy jól csináljuk-e!*”

Itt térek vissza a bolognai képzés ügyéhez. Az általunk kidolgozott koncepciónak az lett volna a lényege, hogy stabil ismereteket nyújtó alapképzést ad az első három évben, BA-szinten, amelynek meghatározó elemét képezi egy alapos módszertani ismeretanyag. Gözsy Zoltán kollégámmal és még néhány más kollégával kidolgoztunk egy három tárgyból álló blokkot, ami heti hét tanítási órát jelent egy féléven keresztül. A többi egyetemen sehol nincs ilyen alapos módszertani képzés. Ez részben elméleti, részben gyakorlati jellegű, ami azt szolgálja, hogy olyan alapismereteket szerezzenek a hallgatók, amelyeket aztán később a szemináriumokon tudnak gyakorolni. Tudnának, ha az összes kolléga így szervezné, vezetné a szemináriumait. Ez sajnos nem így van. A „Bolognával” mi volt a probléma? Nem csak az, hogy a benne rejlő lehetőségeket nagyon sokan nem gondolták

végig. Csupán két elemet emelek ki a további okok közül. Az egyik az, hogy rossz volt a bevezetés módja. Az a kormányzat, amelyik – szerintem egyébként szükségszerűen és helyesen – elrendelte a bolognai rendszerű képzési szisztéma bevezetését, ezt rosszul csinálta. Tudniuk kellett volna azt, hogy milyen a magyar felsőoktatásban dolgozók gondolkodás-módja, mentalitása. Ennek markáns eleme – a magyar társadalom többségére is jellemző módon – az: lehetőleg ne, vagy minél kevesebbet kelljen változtatni a bevett gyakorlaton, azon, amit és ahogy eddig csináltunk. Mert az jó, és ezt kéne jobban csinálni, tehát nem valami mást, újat kéne kezdeni. Egy ilyen szituációban először is meg kellett volna nyerni az embereket az ügynek, és föl kellett volna készíteni őket egy teljesen új szemléletű és új módszerű képzésre. Ha rajtam múlt volna, én minimum egyéves kemény munkára szorítottam volna a felsőoktatásban dolgozókat annak érdekében, hogy gondolják végig ennek a rendszernek mindenféle elemét, csinját-bínját, és közös munkával dolgozzanak ki egy annak megfelelő új képzési szisztémát. Mi a Történettudományi Intézetben végigmentünk ezen az úton. Igaz, sok kínnal-keservvel, kompromisszumokkal, de valami mégiscsak kialakult. De ez nem volt, nem is lehetett elég. Azért nem, mert elegendő időt – legalább egy-két évet – kellett volna biztosítani arra, hogy mindenki felkészüljön az új feladatra, egy új szellemű, módszerű oktatásra. Egyértelműen tudomására kellett volna hozni mindenkinek, hogy döntöttünk: ezt kell csinálni, ennek ilyen és ilyen követelményei, feltételei vannak. Ebből fakadóan ilyen és ilyen elvárások vannak mindenkivel szemben, veled szemben is. A te szakon belüli szűkebb szakterületeden mást és máshogy kell tanítanod, mint eddig, és kapsz néhány évet, hogy fölkészülj rá. De ehhez arra is szükség lett volna, hogy hazahívjunk és irányító pozícióba helyezünk rengeteg magyar szakembert, aki külföldi egyetemeken tanít a legkülönbözőbb szakmában, és akik a gyakorlatból ismerik ezeket a képzési rendszereket és módszereket. De nem őket hívták haza, nem órájuk hallgattak, hanem csak a hazai erőkkkel akarták megoldani azt a feladatot, amelyre nem voltunk felkészülve, melynek lényegét és elemeit nem ismertük. A tényleges bevezetést tehát egy minimum két-, hároméves felkészülésnek kellett volna megelőznie. Ehhez persze korábban kellett volna kezdeni az átállást, nem az utolsó pillanatban. Ezzel szemben a gyakorlatban egy év alatt kellett előkészíteni és indítani a BA-képzést, és csak utána lehetett hozzákezdeni a IV–V. évfolyamon folytatandó master (MA) képzés programjának a kialakításához. Ez önmagában kapitális hiba volt, körülbelül olyan dolog, mintha azt mondanák a házépítésnél, hogy építsd meg az alapot, aztán majd kiderül, hogy milyen házat építesz rá. Kérdezem én, lehet alapot tervezni anélkül, hogy tudnám, milyen házat akarok építeni? Ilyen szerencsétlenségek sorozata befolyásolta kedvezőtlenül az egész ügy sikerét.

A másik ilyen probléma az, hogy a rendszer tervezése és bevezetése során az egzisztenciális érdekek játszottak domináns szerepet. Három példát említek. Nálunk is az volt az egyik döntő szempont, hogy senkinek ne legyen kevesebb órája, mert akkor el kell bocsátani. Tehát nem a dolog lényege, a képzés minőségének a javítása volt a fontos, hanem a meglévő oktatógárda megélhetésének biztosítása. Ez persze nagyon fontos szociális kérdés, amire figyelni kell, de ha mindig ebből indulunk ki, akkor a szükséges tartalmi változásokra soha az életben nem kerül sor. Egy másik példa az egzisztenciális ügyekre. A minisztérium a Szegedi Tudományegyetem Történettudományi Intézetére bízta a történészképzés programjának koordinálását. Ott a középkor kutatása és oktatása a legfajlosabb, kiváló nemzetközi rangú kutatógárda – mondhatni: iskola – alakult ki. Ők

úgy látták jónak, hogy az őskortól napjainkig terjedő időszak oktatása során a képzési idő 40%-a a középkor tanítására jusson, miközben az általános és a középiskolában a középkor története csupán a tananyag töredéke. Az MA-képzést az ELTE-n szintén nem a tartalmi kritériumok szerint alakították ki, hanem – megint csak egzisztenciális érdekek szerint – olyan programot állítottak össze, melyben minden tanszéknek azonos óraszám jutott – függetlenül a tényleges tartalmi igényektől. Így pedig nem lehet minőségi változást, minőségi fejlődést elérni.

Erőss Zsolt: Nagyon sok kérdés felmerül ezzel kapcsolatban, amire már feltehetően nem marad időnk, például a kutató- és/vagy oktatóegyetem kérdése...

Vonyó József: Két mondatot azért, részletezés nélkül. Szerintem a kettő nem állítható szembe egymással, tudniillik nem lehet úgy oktatni egyetemi színvonalon, hogy valaki nem kutat, mert az oktató csak így szerezheti meg azt a tudást, tehet szert azokra a módszertani ismeretekre, amelyeket át kell adnia a diákoknak. A probléma nem itt van, és a viták nem ebből származnak, hanem abból, miként értékelik, mennyiben ismerik el a két teljesítményt. Bár ebben is tapasztalhatók pozitív változások, például az egyetemi tanári kinevezések szempontrendszerében, a tekintetben, hogy az oktatási tevékenységet sokkal inkább elismerik, mint korábban, az előmenetelt igazából még mindig az határozza meg, hogy ki milyen kutató, mennyit publikál. Tehát az, hogyan foglalkozik a diákjaival, milyen intenzitással, milyen mélységben, mennyire személyesen – akár tanórái tartalmáról és jellegéről, színvonaláról, intenzitásáról, akár doktori vagy szakdolgozati témavezetésről van szó –, ezt és ennek a minőségét nem vizsgálják. Igaz, ezt nehezebb is vizsgálni. Az egyetemet egyébként joggal kezelik kutatóintézetként, mert – jóllehet, különböző színvonalúak és intenzitásúak – olyan kutatási kapacitások vannak minden egyetemen, ami indokolja ezt. Én mégis azt vallom, hogy az egyetem elsősorban oktatási intézmény, és ha az oktatás és a kutatás ütközik egymással, akkor szerintem egy tanárnak – legalábbis időlegesen és akut esetekben – az oktatást kell előtérbe helyeznie a kutatással szemben. Ezt persze nagyon nehéz kimondani, mert saját egzisztenciális érdekeit sérti vele az ember. Én voltam olyan „szerencsétlen”, hogy mindig ezt csináltam. De ezt éreztem etikus magatartásnak, így éreztem jól magam. És soha nem fogom megbánni, mert abszolút jó szívvvel csináltam, ezt szerettem, ezt élveztem, és örömeimet leltem benne.

Bernáth Miklós: Nagyon sokat megtudtunk a közéleti szerepedről, tanári szerepedről, hitvallásodról, picit beszélj magadról még, a hobbiról, s egyáltalán, hogyan érzed magad mostanában?

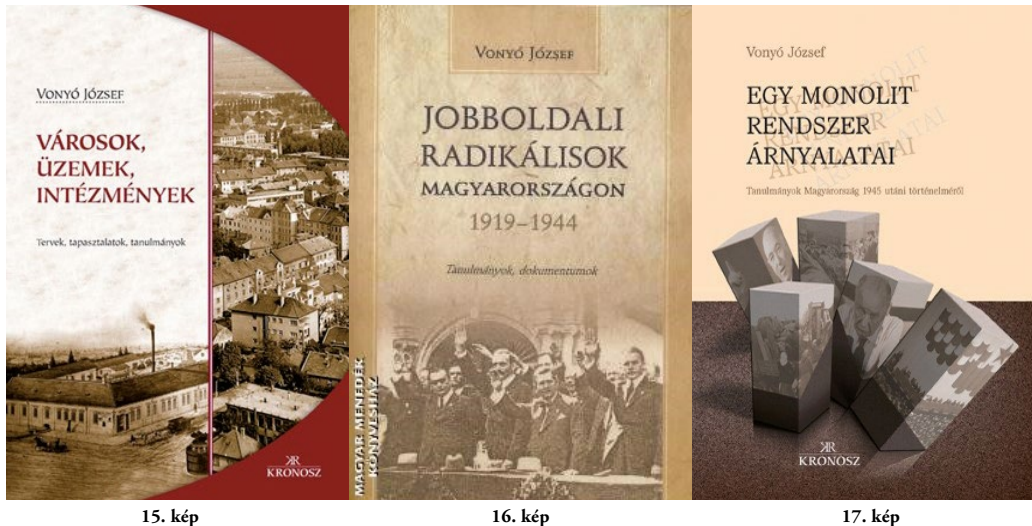
Vonyó József: Az ember sok mindennel szereti az idejét eltölteni, olvasás, zenehallgatás stb., stb., de hogyha a komoly, szellemi munkától távoli hobbit kell mondanom, akkor kettőt említek: az egyik a horgászat, de én nemcsak fogom a halat, meg is főzöm, és állítólag nem is főzök rossz halászlét. A másik a tánc. Hozzá kell tennem, hogy én azokkal szeretek táncolni, akivel tudok táncolni. A táncnak abban is nagy szerepe volt, hogy a feleségem az lett, akivel ma is együtt élünk, immár több mint 47 éve. Hogy vagyok mostanság? Egykori tanáromat, Gergely Jánost idézem: amikor már otthon betegeskedett, s megkérdeztem tőle, hogy vagy? – mindig ez volt a válasza: „Korszerűen”, azaz kor-szerűen. Időnként, ha olyan volt a helyzet, akkor az „o”-ra tett egy ékezetet. Na, hát, én is ezt kell, hogy mondjam, korszerűen élek, de – amennyire tőlem telik – igyekszem kettős értelemben. Az

ember nem hazudtolhatja meg a korát, és nem lehet nem tudomásul venni az idő múlását, de én ebből nem csinállok problémát. Nem foglalkozom azzal, hogy hány éves vagyok. Azt persze tudomásul kell venni, hogy már elmúltam hetven. Nem tudom kihagyni, hogy ne idézzem megint Bertók Lászlót:

„Hetvenes

*Pudvásodik a test, csak a lenge lélek
ölelget, mintha... mint fát a kéreg.”*

Ezt nem lehet nem tudomásul venni, de amennyire lehet, igyekszem nem törődni vele. Mert ilyen korban is lehet értelmes, aktív és hasznos életet élni. Azt mondtam az előbb, voltam olyan „szerencsétlen”, hogy az oktatás miatt háttérbe szorítottam a kutatást – bár soha nem hanyagoltam el. Amikor 2012. május 31-én nyugdíjba mentem, elkezdtem bepótolni azt, amit elmulasztottam addig az oktatás miatt a kutatásban. Azóta

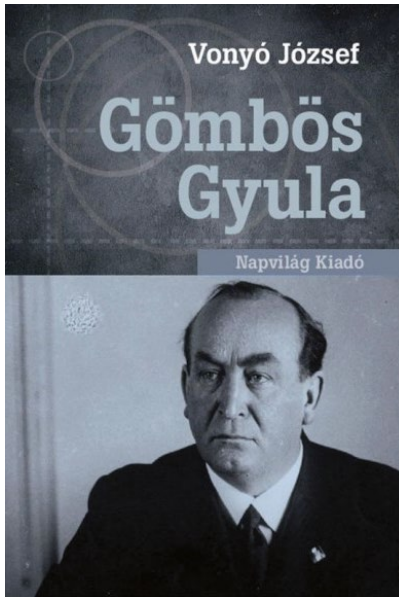

15. kép

16. kép

17. kép

megjelent négy könyvem. Kiadtam három kötetben a tanulmányaimat, melyeket – Erőss Zsolt kiváló szerkesztői és könyvtervezői munkájának köszönhetően igényes formában – a Kronosz Kiadó jelentetett meg 2012 decemberében. Ezek 2012 karácsonyán a fa alá kerültek. Az egyik – *Városok, üzemek, intézmények. Tervek, tapasztalatok, tanulmányok* – a feleségem ajándékként, a másik – *Jobbdali radikálisok Magyarországon 1919–1944. Tanulmányok, dokumentumok* – a két fiam ajándékként, a harmadik – *Egy monolit rendszer árnyalatai. Tanulmányok Magyarország 1945 utáni történelméről* – a három unokám ajándékként ott volt becsomagolva a karácsonyfa alatt mindenki számára. (15., 16. és 17. kép) Aztán 2013-ban írtam egy rövidebb, népszerű–tudományos műfajú Gömbös Gyula-életrajzot, ami Napvilág Kiadónál jelent meg 1914 áprilisában. Ennek jelentős mértékű bővítésével és továbbfejlesztésével készítettem el több mint harminc ív (540 oldal) terjedelmű akadémiai doktori értekezésemet *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt* címmel, amit tavaly szeptemberben nyújtottam be. Elindult a bírálati

18. kép

Akadémiai doktori értekezés

Vonyó József

Gömbös Gyula és a hatalom

Egy politikussá lett katonatiszt

Pécs, 2015

19. kép

folyamat, idén év végére talán el is jut oda, hogy védhetek, ha elfogadhatónak tartják.³ (18. és 19. kép)

De a legfontosabb az, hogy a háttérben ott van egy család, élén a feleséggel, Baranyai Anikóval, aki igazgatóként 20 évig vezette sikerrel a pécsi Köztársaság Téri Általános Iskolát. Volt három gyermekem, sajnos azt kell mondanom, hogy volt, mert Évi lányunk 19 éves korában meghalt. Ha itt van jogász, akkor ő tudja értékelni azt, hogy az első félét egy négyessel – amit oroszból kapott – abszolválta. Ez azért nagy szó, mert római jogból is jelesre vizsgázott Benedek professzornál. A két fiamra nagyon büszke vagyok. Péter fiam kiváló tájfutó, többszörös magyar bajnok, többszörös világbajnoki résztvevő, sikeres edző, sportvezető, ma egy Máltai Szeretetszolgálat kebelében működő, szociális célokat szolgáltató cégnek a vezetője a tájfutás mellett. Kiváló szakács, önállóan épített egy kemencét magának, hogy két-, háromnaponta süthessen kenyeret a családnak, meg egyéb finom ételeket, és nem utolsósorban kiváló apa. Tamás pedig Oxfordban végzett, ott is doktorált gazdaságtörténetből. Tanított a groningeni egyetemen Hollandiában, Londonban a London School of Economics-on – ezek ideiglenes állások voltak. 2014 októbere óta a milánói Bocconi Egyetemen tanít gazdaság- és társadalomtörténetet – immár kinevezett oktatóként. Szakmájának nemzetközileg ismert művelője, a világot járja, előad és szekciókat szervez konferenciákon – Angliától és Németországtól Japánig és a Dél-afrikai Köztársaságig. Mind a ketten nősek. Péter felesége, Réka közgazdász, szintén a Máltai Szeretetszolgálatnál dolgozik.⁴ Tamás 2015. május 30-án nősült, egy kijevi honos, orosz hölgyet vett feleségül. Angolul tudnak csak egymással kommunikálni. És Péteréknél van három csodálatos unokánk. Virág 19 éves, az ELTE első éves biológia–némettanár szakos

³ Az MTA Doktori Tanácsa 2016. november 22-ére tűzte ki az értekezés nyilvános vitáját, amelyen Vonyó József magas pontszámot elérve, sikerrel védte meg disszertációját. (*A Szerkesztő*)

⁴ Ma már a PTE Kancellária Pályázatmenedzsmet és Innovációs Igazgatóságának munkatársa. (*A Szerkesztő*)

hallgatója, 4,8 átlaggal zárta az első félévet. A 17 éves Andris a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának második osztályos tanulója, kiválóan szaxofonozik, verseket ír, amellet pedig történelemből, matematikából és fizikából sem teljesít rosszul. A 6,5 éves Levente idén lesz első osztályos, egyébként ő „Andrisnak a tanítványa”. Szerintem nagyon kevés olyan középiskolás van, aki annyit tud az állatvilágról, mint a Levi.

Eröss Zsolt: Nagyon sok mindenről szó esett, de lassan be kellene fejeznünk, nem élhetünk vissza a hallgatóság türelmével. Egyetlenegy tanulságot szeretnék levonni zárásul a mai estével kapcsolatban: pontosan kétfővel több kérdezőtársad volt itt, mint amennyire szükséged lett volna, de ezt tudomásul vesszük, és nagyon örülünk neki, mert mi is élvezettel hallgattuk az előadásodat.

AKTUÁLIS SZÁMUNK SZERZŐI

BATALKA Krisztina	levéltárvezető, Budapesti Műszaki Egyetem Levéltára
BERNÁTH Miklós	ügyvezető igazgató, Virágmandula Kft./Kronosz Kiadó
ERŐSS Zsolt	történész, könyvüzletág-vezető, Kronosz Kiadó
HAJDÚ Csilla	könyvtáros, Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Irodalom és Kultúra Tanszék
HALÁSZ Imre	CSc, történész, főiskolai tanár, Budapesti Gazdasági Egyetem, Gazdálkodási Kar, Zalaegerszeg
MÉREG Martin	könyvtáros, PTE ETKK Történeti Gyűjtemények Osztálya
POLYÁK Petra	levéltáros, PTE Egyetemi Levéltár